

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії, практики
та перекладу французької мови
Національного технічного
університету України
"Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського"

ЛЮБОВ ЯК ПРОЯВ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ

Лінгвістичні дослідження гендеру з позиції визначення соціальної функції статі проводяться в межах різних напрямів сучасного мовознавства. Гендерними ознаками в комунікативній лінгвістиці займалися І.І. Халесєва, А.В. Кирилова, Дж. Мейнс, Р. Херберт, Дж. Холмс та ін., у соціо- та психолінгвістиці цими проблемами цікавилися Т.Б. Крючкова, І.Г. Овчинникова та ін., маніфестацію гендеру на різних рівнях досліджували А.А. Брагіна, Р. Лакофф, Д. Маккей, В.В. Потапов, О.В. Пермькова, Дж. Рубін та ін. Але на сьогодні спостерігаємо недостатнє осягнення гендерних питань у французькій художній парадигмі. Отже, такий спектр наукових пошуків сучасної лінгвістики зумовлює **актуальність** обраної теми.

Формування нової художньої парадигми на рубежі двох останніх століть визначається багатомірністю, нелінійністю і передбачає існування нових художніх форм. Однією з таких форм вважаємо оформлення саме жіночої літератури, що має ознаки гендерної стилізації. Жіночу прозу ми розуміємо за Г.-П.М. Рижковою, яка визначає цю літературознавчу категорію за ознаками гендеру автора твору [1, с. 6]. Крім цього, однією з характерних рис такого виду творів є жінка-героїня, що разом з універсальними проблемами буття вирішує й специфічні гендерні питання.

За **мету** у статті ми ставимо схарактеризувати гендерні ознаки прояву почуття любові в художній тканині сучасної французької жіночої прози. Матеріалом досліджування слугували твори французьких письменниць Клер Шазаль «L'institutrice» і Тетяни де Росне «Le dîner des ex», які є представницями сучасної французької парадигми новітнього літературознавства.

Останнім часом все популярнішими стають фемінні виступи та загальна фемінізація світу. Питання жіночності/маскулінності сучасного суспільства не полишає жінок-письменниць усього світу. Неоднозначне сприйняття жінок у сучасному суспільстві відбивається й на текстовому матеріалі жіночої прози. У сучасній французькій жіночій літературі гендер реалізовано як параметр мовної особистості [2, с. 4].

Характерною ознакою сучасної французької літератури є романтична складова нового романного синтезу. Ураховуючи фемінну приналежність авторів досліджуваних творів та їх головних героїнь, як основну рису ілюстративного матеріалу можна виокремити категорію почуттів, а найвиразнішим з них для жінок завжди була й полишається саме ЛЮБОВ.

Необхідно зазначити, що ілюстративний матеріал лише підтверджує стереотипні психологічні особливості жіночої статі. Отже, як стверджують психологи, жінкам властиві риси екстравертності характеру [3, с. 59], що підтверджено й текстовим простором французької жіночої прози: Elle n'a personne à qui parler de Pierre (Chazal, I, 149). Полюбивши молодого чоловіка, Жанна, головна героїня роману К. Шазаль «L'institutrice», відчуває бажання розповісти про це (*à qui parler de Pierre*), тобто поділитися охопившим її почуттям.

Ще однією рисою, що ідентифікує жіночу стать на відміну від чоловічої, є сприйняття почуття любові не лише як одного зі спектру чутливості людини, а і як найнеобхіднішого життєвого відчуття.

Ce qui me fait vivre, ce qui fait battre mon cœur, ce n'est plus seulement la musique. C'est aimer (Rosnay, DDE, 44). Для головного персонажу твору французької письменниці Т. де Росне «Le dîner des ex» Марго любов є напрочуд необхідним почуттям (*aimer*), без якого вона не може жити (*me fait vivre*), без якого не б'ється серце (*fait battre mon cœur*).

Культурологічні особливості французького суспільства неодмінно відображаються в художньому просторі. Не минуло це й твору Клер Шазаль. Естетичне виховання жіночої частини французького суспільства відбувалося на прикладах романтичної літературної спадщини. У романі «L'institutrice» автор використовує саме образи й порівняння епохи романтизму. Так, Жанна відчуває сильні почуття, що її полонять: *Elle a été séduite par sa force, par ses yeux à la fois fiers et implorants. En le regardant, elle a pensé à ce héros de Mazo de la Roche qui avait provoqué ses émois d'adolescente* (Chazal, I, 66). Письменниця описує стан головної героїні у стилі минулих століть: жінка була спокута силою молодого чоловіка (*a été séduite par sa force*), його благородними та благаючими очима (*par ses yeux à la fois fiers et implorants*), що порівнюється з героями відомої канадської новелістки Мазо де ля Рош.

Незважаючи на розвиток та феміністичну орієнтованість сучасного французького суспільства, жінки прагнуть до корінного, суто фемінного відчуття любові. Так, наприклад, головна героїня твору Т. де Росне Марго дуже успішний музикант, яка досягла неординарних для жінок маскулінного французького суспільства успіхів, не відчуває себе щасливою (*je ne me sentais pas heureuse*): *Ma carrière prenait une ampleur nouvelle, m'apportant joies et succès ; cependant, je ne me sentais pas heureuse. Une insatisfaction indéfinissable me tourmentait. Depuis Manuel, je n'avais pas aimé. Cela faisait dix ans que j'accumulais des aventures galantes glanées au hasard de concerts*

donnés aux quatre coins du monde ; interludes agréables vite consommés et vite oubliés (Rosnay, DDE, 60). Відсутність романтичних стосунків викликає у жінки незадоволення, яке вона не може пояснити й осягти (*insatisfaction indéfinissable*). Зважаючи на те, що в художньому творі письменниці йдеться про долю й життя однієї музикантки, яка досягла вершини – стала відомим диригентом симфонічного оркестру, вся текстова тканина пронизана лексикою музичної сфери. Так, спостерігаємо вживання лексеми *interlude* п. м. – «Divertissement dramatique, musical ou filmé, inséré dans un spectacle, une émission de télévision» [4], яка властива музичному середовищу та вказує на проміжний характер кар'єрного зросту головної героїні роману Т. де Росне, на його швидкоплинність (*vite consommés*) та недовготривалість, забуття (*vite oubliés*).

Жінки відчувають найпрекрасніше почуття любові не лише до протилежної статі, а й до найдорожчого, що вони мають – дітей. Російська дослідниця Ф.Б. Мухутдінова, проаналізувавши французькі афоризми, довела, що однією з концептуальних ознак сприйняття жіночої половини людства у французькому соціумі є материнство – природне призначення жінки, головна наука, якою вона повинна оволодіти [5, с. 96–97].

Перш за все, почуття любові у французькій жіночій літературі пов'язане із жіночою функцією матери. Материнство в усі часи являло собою окреме таїнство, властиве лише жінкам, що й вирізняло їх від чоловіків. Так, головна героїня твору Т. де Росне Марго крадькома спостерігає за вагітними та молодими мамочками (*observais à la dérobée femmes enceintes, mères de famille*): *J'observais à la dérobée femmes enceintes, mères de famille tenant par la main leur progéniture ; je me penchais sur des landaus pour admirer malgré moi une frimousse emmitouflée, et il me venait, du plus profond de mes entrailles, un désir puissant, plus fort encore que la faim ou la soif, celui de serrer un doux paquet chaud dans mes bras, de bercer contre mon sein un petit être qui aurait grandi en moi, nourri de mon corps* (Rosnay, DDE, 39). Така поведінка жінки видавала її приховані бажання – стати мамою, народити дитину. На текстовому рівні це вербально втілено на рівні тропів – порівнянь. Почуття материнства настільки велике у жінок, що його можна порівняти з такими важливими для життя потребами, як голод та спрага. Саме такого метафоричного вираження набуває категорія материнства у творі Т. де Росне. Головна героїня роману Марго, мріючи про дитину, говорить про потужне бажання (*un désir puissant*), яке набагато більше, ніж голод і спрага (*plus fort encore que la faim ou la soif*). Крім того, любов у жіночих творах набуває особливої, пестивої конотації. Так, спостерігаючи за молодою жінкою з немовлям, письменниця наполягає на позитивних відчуттях жінки, що на лексичному рівні виражено вживанням семи *admirer* vt – «Éprouver pour quelqu'un, quelque chose, un sentiment d'admiration» [4], яка лише посилює позитивність, та пестливим іменником *frimousse* n.f. – «Figure, visage d'enfant ou de personne jeune» [там само]. Сила материнської любові полягає також у тому, що жінки є часткою своїх дітей, оскільки немовлята ростуть у лоні матери (*aurait grandi en moi*) та отримують їжу від її тіла (*nourri de mon corps*).

Любов матері не завжди задовольняє потреби дитини, що відчутно впливає на будову подальших відносин. Так, Жанна відчуває брак материнської любові. Тому в подальшому їй не вистачає почуттів аби заспокоїти Моріса, одного з її учнів. На семантичному рівні це виражено вживанням ідіоми *en vrac* (без розбору) та образним виразом *dans un souffle* (у новімпрі): *Elle dit tout en vrac, dans un souffle. Mais sa gorge est serrée, et elle cherche en vain les mots et les gestes maternels qu'elle n'a pas appris* (Chazal, I, 52-53). Навіть на фізичному рівні дівчина відчувала брак почуттів, що стисало їй горло (*sa gorge est serrée*).

Як доводить ілюстративний матеріал, відповідно до загально психологічної характеристики жінки як надчуттєвого організму, найсильніше емоційне почуття – любов – має фізіологічні ознаки. Тобто такі, що невід'ємно пов'язані з романтичним станом й існують без будь-якого раціонального пояснення.

Любов для жіночої частини людства відбувається не лише на рівні емоцій, але й на рівні репрезентації цих почуттів. Недаремно вважається, що жінки люблять вухами. Пояснити таку особливість можливо лише за фізіологічними ознаками жіночого сприйняття. Таким чином, можна стверджувати, що любов для жінок має фізіологічну специфіку.

Jeanne ne peut pas résister. Elle veut seulement le voir, l'entendre, lui parler, elle n'envisage rien d'autre (Chazal, I, 130). Героїня роману К. Шазаль «L'institutrice» не може противитися (*ne peut pas résister*) сильному почуттю, що охопило її – любові. Вона лише відчуває потребу реальної присутності любимого людини: бажання бачити його (*le voir*), чути його (*l'entendre*), з ним розмовляти (*lui parler*).

Підтвердження думки, що жіноча половина людства любить на рівні фізичних змін й особливостей людини знаходимо у прикладах ілюстративного матеріалу. Навіть під час опису коханої людини авторами-жінками простежується звернення саме до фізичних деталей протилежної статі. *Il n'y avait que sa voix qui dérangeait ; elle détonnait avec sa beauté de jeune premier à l'amorce du déclin. J'aimais les signes de la maturité annoncée, creusant les plis de chaque côté de sa bouche sensuelle, ternissant à peine la blancheur de son sourire carnassier* (Rosnay, DDE, 69). Сприймаючи чоловіка як хижака, що на семантичному рівні підтверджено використанням семи *carnassier* adj.m. – «Se dit des animaux qui se nourrissent de proies animales vivantes» [4], головну героїню твору Т. де Росне Марго приваблює кожна дрібниця в описі коханого: від його хвилюючого голосу (*sa voix qui dérangeait*), складок навколо чуттєвого рота (*les plis de chaque côté de sa bouche sensuelle*) до загального образу ссавця-хижака (*sourire carnassier*).

Jeanne ne parvient pas à soutenir le regard de cet homme qui l'attire. Elle ne fera pas un geste, mais elle voudrait tellement qu'il avance sa main. Elle a la bouche sèche et son coeur bat à toute allure (Chazal, I, 133). У наведеному фрагменті головна героїня твору французької письменниці Жанна не здатна контролювати свої фізичні прояви любові. Так, дівчина не в змозі витримати погляд чоловіка, який її приваблює (*soutenir le regard de cet homme qui l'attire*). Вона бажає тактильно відчувати присутність коханого (*elle voudrait tellement qu'il avance sa main*).

І взагалі, робота деяких органів стає не підвладною люблячій жінці: *Son coeur bat à toute allure et elle a la bouche sèche* (Chazal, I, 162). Прискорюється серцебиття (*son coeur bat à toute allure*), відчувається сухість на губах (*la bouche sèche*).

Ураховуючи приналежність ілюстративного матеріалу до жіночої прози, спостерігаємо емоційний характер художнього простору, який проявляється у використанні авторами невербальних маркерів.

Невербальний канал спрямований на передачу емоційних станів співрозмовників [6, с. 47–48], а представниці жіночої статі є найбільш чутливими, тому в художньому просторі французької жіночої прози переважають саме невербальні маркери.

Існують різні типології невербальних засобів спілкування, залежно від сенсорних систем, якими вони відтворюються й сприймаються. Проте майже в усіх класифікаціях невербальних комунікативних знаків є кінетика (жести, міміка), проксемика (поза, положення комунікантів відносно один одного) і фонація (невербальні знаки, що мають звучання) [7, с. 196–203].

Здебільшого в одній вербальній гендерно маркованій ситуації переважають кілька різних невербальних сигналів, що пояснюється природною чутливістю й емоційністю представниць прекрасної статі [8, с. 153]. Фізичні прояви любові у героїні жіночої статі проявляються на кінетичному і проксемічному рівнях. *Jeanne est incapable de bouger. Elle serre ses bras sur sa poitrine. Ses mains sont glacées et ses joues surement brûlantes* (ibid., 165). Героїня роману К. Шазаль Жанна, відчуваючи сильне почуття до молодого чоловіка, не може поворушитися (*est incapable de bouger*), що відноситься до проксемічного маркеру комунікації. Дівчина мимоволі стискає руки (*serre ses bras*), що лише підтверджує стан її емоційного навантаження жестикуляційним сигналом. На мімічному рівні Жанна відчуває палаючі щоки (*ses joues brûlantes*).

З-поміж невербальних засобів найпоширенішими імплікаторами почуття любові в текстовій тканині французької жіночої прози є сигнали проксемики. У комунікативних ситуаціях із чоловіками, до яких є глибокі почуття, жінки намагаються зменшити простір між комунікантами, увійти при цьому в зону інтимного чи особистісного спілкування. Так, наприклад, описуючи інтимну сцену стосунків із коханим чоловіком у творі Т. де Росне, Марго увесь час згадує про близькість: *Au lit, tu me berçais dans tes immenses bras, et je contemplais tes mains rugueuses, tachées par le soleil, posées sur ma peau juvénile* (Rosnay, DDE, 21). Уживання лексем *bercer* vt – «Balancer un enfant d'un mouvement lent et régulier pour l'endormir ou le calmer» [4] та *contempler* vt – «Regarder longuement quelque chose, quelqu'un avec beaucoup d'attention, en s'absorbant dans cette observation» [4] лише підкреслюють порушення зони інтимного спілкування, що підтверджує наявність нижчих почуттів один до одного.

Невербальними сигналами герої творів французької жіночої прози виказують свої почуття, а саме – любові як одного з романтичних відчуттів. Так, у романі К. Шазаль почуття двох героїв – Жанни та П'єра змальовано не лише мовними засобами, а й маркерами проксемики: *Elle ose lui offrir son visage et sent ses deux mains à elle prisonnières mais serrées doucement. [...] Elle a envie d'absorber tout, ses yeux, sa peau, ses mains qui tiennent son visage* (Chazal, I, 169). Дівчина, виказуючи свої почуття й бажання, тягнеться обличчям до П'єра (*offrir son visage*), що порушує зону дружнього спілкування й натякає на подальші дії. Такий сигнал Жанни зрозумів молодий чоловік і у відповідь також увійшов до її інтимної зони, заключивши її у свої обійми (*ses deux mains prisonnières*) та обійнявши лице дівчини (*ses mains qui tiennent son visage*).

В описах образу коханого жінки також зосереджують на маркерах невербального спілкування. До прикладу: *Je connaissais déjà les traits de ton visage émacié, l'allure de ta silhouette longiligne, pour les avoir souvent vus à la télévision. Le timbre de ta voix, ainsi que ton accent allemand m'étaient également familiers»* (Rosnay, DDE, 13). У даному ілюстративному матеріалі бачимо, як Марго розповідає про коханого чоловіка. Жінка наголошує на деталях кінетичного та фонаційного рівнів. Вона детально зупиняється на рисах обличчя – міміці свого героя (*les traits de ton visage*), на його постаті (*l'allure de ta silhouette*), що враховується також як жестовий маркер, а більш усього акцентує свою увагу на тембрі голосу (*Le timbre de ta voix*) та вимові (*ton accent allemand*) коханого.

Любов має бінарну природу [9, с. 41], яка може бути виражена як у позитивних відчуттях, так і в негативних – ревнощах. У художньому просторі французької жіночої прози емоційний стан ревнощів виражено невербальними маркерами: *«Jeanne n'a pas pu maîtriser un plissement du front. Ses yeux sont soudain durs et lointains, elle n'aime pas que Pierre lui parle d'une autre femme»* (Chazal, I, 67). Жанна під час розмови з коханим чоловіком не може приховати своїх відчуттів, коли він згадує про іншу жінку. І хоча дівчина не виказує свого відношення, але за її мімічними жестами можна визначити емоційний стан жінки. Морщення лобу (*un plissement du front*), зміна погляду, коли очі осуровіють (*Ses yeux sont durs*), погляд стає холодним й віддаленим (*et lointains*). Ці мімічні маркери свідчать про сильні почуття дівчини, про її ревнощі.

Узагальнюючи, зауважимо, що сучасна французька література прагне до виокремлення новітніх напрямів, одним з яких є саме жіноча проза, що характеризується гендерною стилізацією. Основною рисою жіночих романів вважаємо їх емоційно-чуттєвий вектор, в якому найвиразнішим є романтичне почуття любові. У просторі творів французьких жінок-письменниць прояви любові мають свої особливості, що визначаються гендерною приналежністю її авторок. Насамперед, любов у творах французьких письменниць представлено як соціально ідентифіковане явище, що має прояви не лише емоційної, а й фізіологічної природи. На вербальному рівні любов реалізовано здебільшого невербальними маркерами, з-поміж яких найбільш уживано сигнали проксемики, міміки та жестикуляції.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в залученні до вивчення гендерної ідентифікації різних проявів людських почуттів у творах французьких письменників-чоловіків з метою порівняння їх особливостей.

Література:

1. Рижкова Г.-П. М. Українська «жіноча» проза 90-х років ХХ-го – початку ХХІ ст.: жанрові й нарративні моделі та лінгвопоетика : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література» / Г.-П. Рижкова. – Кіровоград, 2008. – 20 с.
2. Пермякова О.В. Явление гендерной стилизации в современной женской литературе (на материале французского и русского языков) : автореф. дис. ... канд. филोल. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Оксана Владимировна Пермякова. – Пермь, 2007. – 19 с.
3. Хорни К. Женская психология / Карен Хорни ; пер. с англ. Е.И. Замфир [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.pseudology.org/Psychology/Horney_GenskayaPsyho/index.htm.
4. Le petit Larousse illustré [Электронный ресурс]. – Р. : LAROUSSE, 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.larousse.fr>
5. Мухутдинова Ф.Б. Концепт «Женщина» в французском языковом сознании: на материале афористики : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.05 / Мухутдинова Фариды Борисовны. – М., 2006. – 157 с.
6. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка : [монография] / Виктор Иванович Шаховский. – М. : Либроком, 2008. – 208 с.
7. Формановская Н.И. Речевое взаимодействие. Коммуникация и прагматика / Наталья Ивановна Формановская. – М. : ИКАР, 2007. – 480 с.
8. Буць Ж.В. Текстовий концепт «жіночість» у французьких соціально-побутових романах ХІХ–ХХ століть: лінгвокультурологічний і комунікативно-прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.05 / Буць Жанна Володимирівна. – К., 2012. – 269 с.
9. Буць Ж.В. Бінарність вираження почуття ЛЮБОВІ у художньому просторі сучасної французької жіночої прози (на матеріалі роману К. Шазаль «L'institutrice») / Ж.В. Буць // Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції романістів : Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства. – Чернівці: ВД «Родовід», 2017. – с. 41–42.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Chazal, I :Chazal C. L'institutrice : [roman] / Claire Chazal. – Р. : Pocket, 1997. – 223 p.
2. Rosnay, DDE: Rosnay T. de. Le dîner des ex: [roman] / Tatiana de Rosnay. – Р. : LGF, «Le Livre de poche», 2016. – 83 p.

Анотація

**Ж. БУЦЬ. ЛЮБОВ ЯК ПРОЯВ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ
СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ**

У статті проаналізовано сучасну французьку жіночу прозу з метою виявлення гендерних ознак прояву почуття любові. Основна увага зосереджена на засобах вербалізації романтичного почуття з точки зору його соціального сприйняття, фізіологічної та емоційної складової. Особливої уваги набувають невербальні маркери, що актуалізують емоційний концепт ЛЮБОВ у творах французьких письменниць.

Ключові слова: жіноча проза, гендерна ідентифікація, невербальні маркери, почуття любові.

Аннотация

**Ж. БУЦ. ЛЮБОВЬ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ ГЕНДЕРНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ
СОВРЕМЕННОЙ ФРАНЦУЗСКОЙ ЖЕНСКОЙ ПРОЗЫ**

В статье проанализирована современная французская женская проза с целью выявления гендерных признаков в проявлении чувства любви. Основное внимание уделено способам вербализации романтического чувства с позиции его социального восприятия, физиологической и эмоциональной составляющих. Отдельное внимание уделено невербальным маркерам, которые актуализируют эмоциональный концепт ЛЮБОВЬ в романах французских писательниц.

Ключевые слова: женская проза, гендерная идентификация, невербальные маркеры, чувство любви.

Summary

**ZH. BUTS. LOVE AS A MANIFESTATION OF GENDER IDENTIFICATION
IN MODERN FRENCH WOMEN'S PROSE**

The article analyzes contemporary French female prose, in order to reveal there the signs of manifestation of gender peculiarities in the realization of the feelings of love. The main focus is made on the means of verbalizing the romantic feeling as a social, physiological and emotional component. It has been found out non-verbal markers which actualize the emotional concept LOVE in the works of French women-writers.

Key words: women's prose, gender identification, non-verbal markers, feelings of love.